

Hoop in tijden van ecocide

**Inheemse, spirituele en religieuze gedachten over
ecocidewetgeving**

NICOLAAS G. PIERSON
FOUNDATION

Noordboek

**Femke Wijdekop &
Lammert van Raan (red.)**

Deze uitgave kwam mede tot stand met steun van het wetenschappelijk bureau van de Partij voor de Dieren, de **Nicolaas G. Pierson Foundation**, IUCN National Committee of the Netherlands en de Iona Stichting.

De hoofdstukken Faith for Ecocide Law Manifest, Over de noodzaak van een nieuwe ethiek voor de Aarde, De trommel is de hartslag van Moeder Aarde, Van een hebzuchtcultuur naar een groene cultuur, Het openen van een schatkamer aan mogelijkheden, Een herbetovering van onze visie op de natuurlijke wereld, Zorgdragen voor de schepping is de sleutel tot het ontvangen van de zegeningen van de Schepper en Het Herweven van de Ecologische Mat verschenen eerder in *Faith Voices for Ecocide Law*, End Ecocide Sweden, 2022.

© 2026 Femke Wijdekop & Lammert van Raan (red.) | uitgeverij Noordboek

Redactie SE-editie: Pella Thiel

Omslag & ontwerp: Anna Björnström

Auteursfoto: Menno Herstel

Foto's: Pixabay

ISBN 978 94 6471 454 8

NUR 820 | 922

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van uitgeverij Noordboek, Hellingbaas 1, 8401 JH Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van de in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met uitgeverij Noordboek.

Noordboek is onderdeel van

20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl

‘Samen streven we ernaar ecocide te beëindigen en de Aarde te herstellen. Wij zijn de tempels, kerken, pagodes, moskeeën, synagogen, kathedralen en heilige plaatsen van over de hele wereld. Met geloof, hoop, liefde en zorg voor onze gemeenschappelijke toekomst!’

AANBEVELINGEN

‘Hoe brengen we het verstomde gesprek met de natuur weer op gang? *Hoop in tijden van ecocide* laat zien dat een liefdevolle relatie met levende natuur vanzelfsprekend is in veel culturen en religieuze tradities. Laat je inspireren door auteurs die elk vanuit hun achtergrond en traditie laten zien dat het kan, een wereld waarin het goed toeven is voor al het leven, inclusief de mens.’

Arita Baaijens, biologe, schrijfster en ontdekkingsreiziger

‘Zelden klopt de titel van een boek zo goed: lees het, krijg hoop en geef het door.

Een must-read voor iedere aardbewoner.’

Eva Rovers, auteur

‘Simpel en logisch. En daarom revolutionair. Dit boek laat precies zien waarom het tijd is om deze volgende stap te zetten in de bescherming van de Aarde. En het liefst nog dit decennium! Een prachtig boekje vol wijsheden over hoe we onze planeet leefbaar kunnen houden voor alle aardbewoners. Ik raad van harte het hoofdstuk van mijn vriend Raki Ap aan, die mij in elke zin die hij uitspreekt iets nieuws leert.’

Hannah Prins, klimaatactivist

OVERZICHT VAN AUTEURS

RAKI AP is de internationale woordvoerder van de United Liberation Movement for West Papua en een veelgevraagde spreker over klimaatrechtvaardigheid, dekolonisatie en inheemse rechten.

JAMES BHAGWAN is de Algemeen Secretaris van de Pacific Conference of Churches, de belangrijkste oecumenische organisatie voor de regio Oceanië, bestaande uit 33 aangesloten kerken en 10 nationale raden van kerken die ten minste 70% van de menselijke bevolking uit de regio vertegenwoordigen.

JAMIE CRESSWELL is directeur van het Centrum voor Toegepast boeddhisme en voorzitter van de Europese boeddhistische Unie. Hij heeft een graad in boeddhistische studies en ervaring in de beoefening en studie van vele boeddhistische tradities en scholen.

MICHELE LAMB is onderzoeker bij het Centrum voor Toegepast boeddhisme en verbonden aan het mensenrechtencentrum van de Universiteit van Essex.

HELENE LINDMARK is een Sámi Noaidi, een hoedster van wijsheid. Ze groeide op in Liikavaara, een dorp in het noordelijke deel van Zweden. Ze volgt de sjamanis-

tische traditie van haar voorouders uit Sápmi: de noordelijke delen van Zweden, Rusland en Finland.

SJEIK ABDAL HAKIM MURAD, ook bekend als professor Timothy Winter, is de Sheikh Zayed Docent Islamstudies aan de Faculteit Godgeleerdheid van de Universiteit van Cambridge. Hij heeft talrijke academische werken over de islam gepubliceerd en is de oprichter van het Cambridge Muslim College.

RABBI YONATAN NERIL is de oprichter en directeur van The Interfaith Center for Sustainable Development in Jeruzalem en coauteur van de bestseller *Eco Bible*.

DORINE VAN NORREN is geassocieerd onderzoeker bij het Van Vollenhoven Instituut voor recht, bestuur en samenleving en bij de dekolonisatieonderzoeksgroep van de Universiteit van Pretoria. Zij is tevens ambtenaar.

IAN CARLOS TORRES PARRA is filosoof, theoloog, politiek wetenschapper en onderzoeker. Hij promoveerde in Bijbelse theologie aan de Pauselijke Universiteit Gregoriana te Rome en doceerde theologie aan universiteiten in Bogotá, Caracas en Maracaibo. Hij was ambassadeur van Venezuela bij de Heilige Stoel (2022-2023).

LAMMERT VAN RAAN was tussen 2017 en 2023 Tweede Kamerlid voor de Partij voor de Dieren. Hij is sinds 2015 betrokken bij de nationale en internationale campagne om ecocide strafbaar te stellen. Als Kamerlid diende hij onder andere de Initiatiefwet Strafbaarstelling Ecocide en de Klimaatwet 1.5 in.

PUJYA SWAMI CHIDANAND SARASWATI is de voorzitter en spirituele leider van de Parmarth Niketan Ashram. Hij is de oprichter en medeoprichter van verschillende humanitaire en milieuorganisaties, waaronder Ganga Action Parivar en de Global Interfaith WASH Alliantie.

HANNA SOLDAL heeft een master in etnobotanie, een onderzoeksgebied dat de relatie tussen mensen en planten bestudeert. Ze houdt zich bezig met het thema opinievorming en klimaatrechtvaardigheid bij Act Church of Sweden.

MARY EVELYN TUCKER doceert aan de School of the Environment en de Divinity School van de Universiteit van Yale. Ze is samen met John Grim mededirecteur van het Yale Forum on Religion and Ecology. Tucker was betrokken bij het opstellen van het Earth Charter en was lid van de Internationale Earth Charter Raad.

FEMKE WIJDEKOP is jurist en medeauteur van het Wetsvoorstel Strafbaarstelling Ecocide. Samen met Olivia van Tergouw introduceerde ze in 2013 de campagne om ecocide strafbaar te stellen in Nederland. Ze schrijft over de relatie tussen ecologie, spiritualiteit en rechtvaardigheid en is de initiatiefnemer van deze bundel.

VOORWOORD

Voor u ligt een buitengewoon interessant boek met bijdragen uit de veelkleurigheid van de wereld van religie en spiritualiteit. Grote dank aan Femke Wijdekop die deze bijdragen bij elkaar heeft gebracht. Deze kunnen ons helpen om een beeld te krijgen van hoe men vanuit de verschillende tradities tegen het fenomeen *ecocide* aankijkt. En hoe verrassend eensgezind zij zijn wat betreft het respect voor de Aarde.

Twee belangrijke Britse vrouwen hebben de laatste 15 jaar vlak na elkaar aandacht gevraagd voor het belang van compassie: Karen Armstrong¹ en Polly Higgins². In 2009 lanceerde de Britse auteur Karen Armstrong het internationale Charter for Compassion.³ Deze lancering werd de start van de wereldwijde Charter for Compassion-beweging.⁴ Daarbij geeft zij aan dat compassie niet een optie is, maar de sleutel is tot het voortbestaan van de mensheid. Richtte Armstrong zich aanvankelijk op compassie en de mensheid, later betrok zij nadrukkelijk ook de natuur hierbij. Daarbij geldt de oproep van de 'gouden regel'⁵ die door alle wereldreligies is onderschreven: behandel een ander zoals je zelf door anderen behandeld wilt worden.

In 2010 begon de Britse advocaat Polly Higgins om het begrip *ecocide* te agenderen en uit te leggen wat het inhoudt. Haar beweging om *ecocide* als vijfde misdrijf

tegen de vrede te erkennen raakte een snaar en Higgins gaf voordrachten bij allerlei internationale conferenties en organisaties, waaronder de Verenigde Naties. Het begrip ecocide begon steeds meer te leven.

In ruim 10 jaar tijd is het woord ecocide langzamerhand een begrip geworden, waar we niet meer omheen kunnen. De toestand van Moeder Aarde is door vervuiling en uitputting dusdanig aangetast dat er een sterke roep klinkt om bescherming van onze ecosystemen. In de wereld van het recht zijn inmiddels al belangrijke grote stappen gezet om ecocide strafbaar te stellen om onze Aarde te behoeden voor verdere destructie.

Het begrip ecocide begint de laatste jaren ook in de wereld van de zingeving, van religie en spiritualiteit steeds meer in te dalen. En in die wereld ligt een schatkamer met wijsheden en ervaringen klaar om op te delven en in het licht te zetten, om te laten zien hoe essentieel het is om vanuit compassie en barmhartigheid met Moeder Aarde om te gaan. Zowel de inheemse tradities als de religies met de heilige boeken blijken allemaal te getuigen van het belang van respect voor de Aarde, de bestaansgrond van alle zijn.

Dat we nog een lange weg te gaan hebben is duidelijk. We zijn nog maar amper begonnen. Maar het begin is er. De hoop kan ons helpen om het doel voor ogen te houden. Hoop betekent geen zekerheid op een goede afloop. Hoop is een gerichtheid van de ziel.

De bekende Tsjechische auteur en oud-president Václav Havel beschrijft 'hoop' als een 'Oriëntering van de geest, van het hart, die boven de concrete wereld uitstijgt en ergens in de verte verankerd is, achter haar grenzen. Hij ervaart haar diepste wortels ergens in de transcendentie, net als de wortels van de menselijke verantwoordelijkheid'.⁶

Laten we vanuit liefde en vriendelijkheid de hoop vasthouden en bijdragen aan het herstel van Moeder Aarde. Er zijn gelukkig, als je goed kijkt, al veel 'plekken van hoop' te vinden. Waar volop geëxperimenteerd wordt met nieuwe vormen van samenleven, samenwerken, voedsel verbouwen, zorg voor de natuur en zorg voor elkaar. Laten we inzetten op het steunen van die opbouwende krachten die ons helpen om een betere verbinding te krijgen met de Aarde en met onszelf.

Deze bundel met inspirerende inzichten uit de wereld van religie en spiritualiteit kan ons helpen als innerlijk kompas voor de hoop. Ik wens u veel leesplezier toe.

Gerthe Lamers, ambassadeur van Stop Ecocide NL en bestuurslid van de Beweging van Barmhartigheid

INTRODUCTIE

Lammert van Raan

Voor mij delen spirituele en religieuze gemeenschappen met elkaar een diepgevoelde connectie met de natuur. Liefde en respect voor de natuur lopen als een rode draad door de vele verhalen die deze gemeenschappen vertellen. Het gevoel van verbonden zijn met elkaar en de natuur is een bron van welzijn en geluk.

Is het dan niet één van de grote mysteries dat Moeder Aarde bezwijkt onder de aanslagen die wij op haar plegen?

Overall ter wereld zien we deze aanslagen: grootschalige ontbossing voor bijvoorbeeld soja- en palmolieplantages, destructieve mijnbouw voor kritieke mineralen, teerzandwinning met catastrofale gevolgen, landaanwinning die ecosystemen vernietigt, oliewinningsprojecten die de klimaatcrisis verergeren, gasextractie die landschappen aantast, giflozingen door de textielindustrie en de decimering van bijen door pesticiden. Dit samengaan van milieuaantasting en menselijk handelen is *ecocide*, het vermoorden van het eigen huis.

Wat sinds de Verlichting als ‘vooruitgang’ werd geprezen, blijkt gebaseerd op uitputting en uitbuiting. De kortetermijnvoordelen verhullen de doodlopende weg van het Antropoceen, de naam die het tijdperk siert

waarin de Aarde de gevolgen ondervindt van menselijke activiteit.

Voordat wij, als ‘kroon op de schepping’ en evolutie, al te hoogmoedig worden van deze benaming; het wordt ook wel de Zesde Uitstervingsgolf genoemd. De veronachtzaming van de natuur en andere soorten die gepaard gaat met deze ‘vooruitgang’, is onvoorstelbaar.

Maar precies *daar* is hoop uit te putten. Het lijkt misschien paradoxaal, maar is zichtbaar en voelbaar maken van het ‘onvoorstelbare’ niet een kernkwaliteit van elke spirituele en religieuze gemeenschap? Net als het verspreiden van een goede boodschap (euanglion). Ik schrijf dit als iemand die zich voornamelijk thuisvoelt bij het humanisme.

Waar uitbuiting en uitputting een misplaatst gevoel van vooruitgang geeft, geldt dat niet voor de hoopvolle boodschap van verbondenheid met de natuur. Is het geen teken van hoop wanneer dit diepere inzicht weer doordringt? Ligt dáár niet de werkelijke voortuitgang?

Zoals de bijdragen uit deze bundel laten zien, bieden juist spirituele gemeenschappen daarvoor belangrijke aanknopingspunten. En het gaat verder: de vooruitgang die onze verbondenheid herstelt, moet haar weg vinden naar nieuwe wetgeving. Dit is een onderwerp waarmee ik mij samen met anderen de afgelopen 10 jaar heb beziggehouden. Zo maakte ik, tezamen met juristen Femke Wijdekop, Judith Alkema en Abel van Wijk, een initiatiefwet die ecocide strafbaar stelt. Als lid van de